

II. PRACE DROBNE I MATERIAŁY

WACŁAW URUSZCZAK (Kraków)

Nieznany rękopis prawniczy z końca XV wieku

Rękopis zapowiadany w tytule przechowywany jest w zbiorach Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk w Kórniku pod sygnaturą 821. Stanowi on część egzemplarza najstarszego drukowanego zbioru polskich statutów ziemskich, tak zwanych Syntagmatów, oznaczonego w Katalogu inkunabułów kórnickich sygnaturą inc. Qu 37¹. Rękopis 821 został sporządzony na jego końcowych wolnych kartach w obrębie ostatniej składki, noszącej te same filigrany co reszta druku.

Egzemplarz kórnicki Syntagmatów stanowi drugie ich wydanie, tak zwane bez drzeworytu, które wyszło spod prasy lipskiego drukarza Maurycego Brandisa w roku 1488 lub najpóźniej na początku 1489 r. Wydanie pierwsze („z drzeworytem”) tłoczone było w oficynie Konrada Kachelofena również w Lipsku w 1487 lub na początku 1488 r. Zawartość obu wydań jest identyczna i obejmowała cztery polskie statuty ziemskie, a to: statuty Kazimierza Wielkiego w redakcji dygestów uzupełnionych, statuty krakowsko-warckie z 1421/1423 r., statuty nieszawskie w redakcji petytów opockich z 1454 r. oraz statut nowokorczyński z 1465 r.²

Okoliczności powstania tego druku nie są bliżej znane. Hipoteza Romana Gansinca, że jego inicjatorem był kanclerz koronny arcybiskup gnieźnieński Zbigniew Oleśnicki, nie wydaje się dostatecznie uzasadniona³. Niewątpliwie jednak zbiór ten zapoczątkował w Polsce akcję zbierania i kodyfikowania prawa, w wyniku której powstał między in-

¹ J. Wiesiołowski, *Inkunabuly Biblioteki Kórnickiej*, w: *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, 9-10, Wrocław 1968, nr 163, s. 324. *Katalog rękopisów średniowiecznych Biblioteki Kórnickiej*, oprac. J. Zathej, Wrocław—Warszawa—Kórnik 1963, nie notuje naszego rękopisu.

² S. Roman, *Wstęp*, w: *Polskie statuty ziemskie w redakcji najstarszych druków (Syntagmata)*, Wrocław—Kraków 1958, s. 15-42.

³ R. Gansiniec, *Redaktor Syntagmatów*, *Czas. Praw.-Hist.*, t. VIII, 1956, z. 1, s. 291-296.

nymi podstawowy zbiór prawa polskiego doby staropolskiej — Statut Jana Łaskiego z 1506 r.⁴

Nie wiadomo, jaki był zasięg oddziaływania Syntagmatów w praktyce sądowej. Z liczby 21 zachowanych do dzisiaj egzemplarzy⁵ można wnosić, że cieszyły się one niejaką popularnością. Pewniejszy dowód w tym względzie dostarcza wskazany egzemplarz kórnicki. Jego posiadacz wpisał na wolnych kartach teksty aktów normatywnych prawa polskiego, kompletując jak gdyby w ten sposób swój zbiór prawa. Stanowi to drugi znany przypadek takiego wykorzystania Syntagmatów. Pierwszy, to współoprawny z egzemplarzem Syntagmatów anonimowy zbiór systematyczny prawa polskiego z rękopisu Bandtkiego III, zawierający teksty 8 statutów uzupełnionych dwoma obszernymi układami systematycznymi⁶. W porównaniu z B III zbiór kórnicki jest mniejszy. Jego wartość jest następująca:

(1) k. 1 — 1v Laudum panów ziemi rawskiej, sochaczewskiej i gostyńskiej o jurysdykcji sądów grodzkich i dylacjach z 9 IV 1489 r. (incipit:) k. 1 *Magnifici et generosi domini terrarum Rawensis, Sochaczewiensis et Gostinensis constituerunt et laudaverunt omnibus et singulis terregenis predictarum terrarum articulos infrascriptos;*

(explicit:) k. 1v — — *Secus faciens causam suam perdet et amittet. Ad mandatum domini Thome Sathkowszky.*

(2) k. 2 - 4v Konstytucje sejmu piotrkowskiego z 1493 r. (incipit:) *Johannes Albertus Dei gratia rex Poloniae, supremus dux Lithwanie, Russie, Prussieque dominus et heres* — —; (explicit:) k. 4v — — *Statuimus etiam quod libri terrestres in qualibet terra et capitaneatu recludantur cum tribus clavibus quarum unam palatinus, alteram notarius, tertiam vero iudex terre illius diligenter observabunt.*

(3) k. 5 - 7 puste.

(4) k. 7v - 10v Przywilej Kazimierza Jagiellończyka dla ziemi rawskiej, wydany w Rawie 7 XII 1462 r.;

(tytuł:) k. 7v *Privilegium ducatus Mazovie et presertim terre Rawensis;* (incipit:) k. 7v *In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Dominator omnium, cuius oculus penetrat universa, et qui cognitor est universorum in rebus humanis;*

⁴ *Commune incliti Poloniae regni privilegium constitutionum et indultum publicis decretorum approbatorumque, Cracoviae 1506.* Por. W. Uruszczak, *Próba kodyfikacji prawa polskiego w pierwszej połowie XVI wieku*, Warszawa 1979, s. 71 i n.

⁵ *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, red. A. Kawecka-Gryczowa, Wrocław—Warszawa—Kraków 1970, s. 875.

⁶ B. Ulanowski, *Najdawniejszy układ systematyczny prawa polskiego z XV wieku*, Archiwum Komisji Prawniczej, t. V, Kraków 1897, s. 51-53; S. Rzonca i W. Uruszczak, *Najdawniejszy zbiór systematyczny prawa polskiego z końca XV w.*, *Czas. Praw.-Hist.*, t. XXI, 1969, z. 1, s. 159.

(explicit:) k. 10v — — *Datum per manus eiusdem reverendis patris domini Johannis episcopi Wladislaviensi, cancellario sincere nobis dilecto,*

Powyższe teksty zostały wpisane tą samą ręką. W tekście (2) występują wprowadznie na pierwszy rzut oka pewne różnice charakteru pisowni, ale nie podważające — moim zdaniem — prawdopodobieństwa, że pisała go ta sama ręka, co teksty pozostałe.

Trudno określić precyzyjnie datę powstania rękopisu. Pismo przypomina typową dla drugiej połowy XV w. kursywę. Przypuszczalnie powstał on w niedługim czasie po ogłoszeniu konstytucji sejmu piotrkowskiego z 1493 r. Brak not proveniencyjnych i innych zapisków uniemożliwia ustalenie nazwiska autora rękopisu. Być może był nim wymieniony w tekście pierwszym Tomasz Sadkowski, podkomorzy rawski z 1494 r., który w 1502 r. zrezygnował z tego urzędu na rzecz swego syna Hermolusa, dworzanina królewskiego⁷.

Każdy z aktów rękopisu kórnickiego stanowi interesujący zabytek dawnego prawa polskiego.

Laudum rawskie z 9 IV 1489 r. nie było dotąd znane. Nie wymienia go Oswald Balzer w swoim regeście polskich ustaw średniowiecznych opublikowanym w Kwartalniku Historycznym w 1891 r.⁸ Nie wspomina o nim także Adolf Pawiński, który w pracy o sejmikach ziemskich ogłosił szereg laudów sejmikowych z XV w.⁹ Odnalezienie tego tekstu nabiera tym większej wartości, gdyż, jak wiadomo, księgi sądowe ziemskie i grodzkie województwa rawskiego uległy zniszczeniu w czasie drugiej wojny światowej¹⁰. Laudum to publikuję tedy w całości w aneksie niniejszego artykułu.

Sejm piotrkowski z 1493 r. uchodzi w naszej nauce za pierwszy nowożytny sejm dwuizbowy, od którego trwałym elementem sejmu stała się ogólnopanstwowa reprezentacja sejmików, zgrupowana w izbie poselskiej. Owocem działalności tego sejmu były konstytucje, które z nieznanych powodów uległy dość szybko zapomnieniu i nie weszły do urzędowego zbioru polskich praw, wspomnianego wyżej Statutu Łaskiego z 1506 r.¹¹ Ich tekst znany był dotychczas tylko z dwóch rękopisów ła-

⁷ *Matricularium Regni Poloniae Summaria*, oprac. T. Wierzbowski, t. II - Warszawa 1905, nr 302, t. III — Warszawa 1908, nr 240.

⁸ O. Balzer, *Corpus iuris Polonici medii aevi. Program wydania zbioru ustaw polskich średniowiecznych oraz regesta tychże ustaw*, Kwart. Hist., t. V, Lwów 1891, s. 83 - 87.

⁹ A. Pawiński, *Sejmiki ziemskie. Początek ich i rozwój aż do ustalenia się udziału posłów ziemskich w ustawodawstwie sejmu walnego 1374 - 1505*, Warszawa 1895, s. I - LXVII (Dodatki. Lauda i uchwały wieców sądowych, sejmików ziemskich oraz sejmów prowincjonalnych).

¹⁰ *Straty archiwów i bibliotek Warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, t. I, Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa 1957, s. 204.

¹¹ Wykaz akt figurujących w Statucie Łaskiego zamieszcza O. Balzer, *Przyczynki do historii źródeł prawa polskiego*, Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział Historyczno-Filozoficzny, t. XLVI, Kraków 1903, s. 108 - 123.

cińskich, tak zwanego Puławskiego II¹² oraz Bandtkiego III¹³, a także z szesnastowiecznego tłumaczenia polskiego z kodeksu Dzikowskiego¹⁴. Niewielki fragment odnaleziono także w rękopisie Sierakowskiego¹⁵.

Przekazy te były już publikowane. Tekst konstytucji z 1493 r. z Rękopisu Puławskiego II ogłosił najpierw Joachim Lelewel¹⁶. Z kolei opublikował je Jan Wincenty Bandtkie w *Ius Polonicum*, który dysponował oboma przekazami P. II i B. III oraz fragmentem z Rękopisu Sierakowskiego¹⁷. Trzecim wydawcą był Bolesław Ulanowski, który podał do druku tekst wspomnianego już rękopisu B. III, mieszczącego, jak wiadomo, układy systematyczne prawa polskiego poprzedzone tekstami prawa, w których konstytucje z 1493 r. stanowiły księgę VIII¹⁸.

Rękopis kórnicki zawiera względnie pełny przekaz konstytucji z 1493 r. Podstawowe różnice w stosunku do tekstu wydanego w *Ius Polonicum* to brak wstępu, artykułów 18, 19, 20 oraz zakończenia, a także inne brzmienie rubryk, które w rękopisie kórnickim występują tylko przy 5 artykułach.

Przywilej Kazimierza Jagiellończyka dla ziemi rawskiej wydany został 7 grudnia 1462 r. w związku z jej inkorporacją do Korony Polskiej. Nadawał on miejscowej szlachcie prawa i wolności, które posiadała szlachta polska, utrzymując jednak pewne odrębności prawne¹⁹. Oryginał

¹² Rękopis Puławski II z drugiej połowy XV w., przechowywany jest obecnie w Bibliotece Kórnickiej, sygn. 816. Rękopis opisywali: J. Lelewel, *Wyjątek z pierwszego tomu ksiąg bibliograficznych. Kilku statutów polskich warianty lub tekst*, Wilno 1823, s. 5-6, 26-33; tenże, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. I, Wilno 1813 (przedruk Warszawa 1927), s. 237-238, 258-265; J. W. Bandtkie, *Ius Polonicum*, Varsoviae 1831, s. XVII-XVIII; A. Z. Helcel, *Historyczno-krytyczny wywód tak zwanego wiślickiego prawodawstwa Kazimierza Wielkiego*, w: *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, t. I, Warszawa 1856, s. XXIV-XXVIII; *Katalog rękopisów średniowiecznych Biblioteki Kórnickiej*, s. 486-493.

¹³ Rękopis Bandtkiego III z końca XV w., przechowywany był do drugiej wojny światowej w Bibliotece im Baworowskich we Lwowie; obecnie w AGAD w Warszawie (sygn. Baw. 986=Mkf BN2331). Opis rękopisu ogłosił B. Ulanowski, o.c., s. 44-59.

¹⁴ Rękopis Biblioteki Tarnowskich w Dzikowie (Dzikowski) z początku XVI w. znajduje się obecnie w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie sygn. Akc. 159/51. Rękopis opisał O. Balzer, *Słowo o przekładach polskich statutów średniowiecznych zwłaszcza o kodeksie Dzikowskim przekład taki zawierającym*, Lwów 1888. Zawartość kodeksu ogłosił F. Piekosiński w *Archiwum Komisji Prawniczej*, t. III, Kraków 1895, s. 1-171, konstytucje z 1493 r. na s. 147-153.

¹⁵ Rękopis Sierakowskiego, tzw. Sier. IV, datowany na lata 1460-1493, przechowywany był dawniej w Bibliotece Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie; obecnie w Bibliotece PAN w Krakowie, nr 1560. Opisał go A. Z. Helcel, o.c., s. XXXIX-XLII i S. Kutrzeba, AKP, t. II, s. XXXV-XXXVIII.

¹⁶ J. Lelewel, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. I, s. 237-238; tenże, *Wyjątek z pierwszego tomu*, o.c., s. 40 i n.

¹⁷ J. W. Bandtkie, *Ius Polonicum*, s. 323-330.

¹⁸ *Archiwum Komisji Prawniczej*, t. V, s. 113-119.

¹⁹ A. Świeżawski, *Wcielenie ziemi rawskiej, gostyńskiej i bętskiej do Korony* (1462), *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego*, seria I, Łódź 1962, z. 27,

przywileju nie zachował się. Znany przekaz pochodzi z XVIII w. (*Teki Naruszewicza* w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie), na podstawie którego tekst przywileju opublikowany został w *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*²⁰, a z kolei w *Iura Masoviae terrestria*²¹. Rękopis kórnicki zawierałby tedy najstarszą znaną kopię tego przywileju. W porównaniu z tekstem wydany wykazuje ona wiele odmianek językowych i gramatycznych, mogących mieć znaczenie merytoryczne; występuje w nim także lista świadków dokumentu, zwracają uwagę opuszczenia. Ciekawostką przekazu są marginesowe rubryki, podające w skrócie treść kolejnych fragmentów przywileju.

Różnice między nowo odkrytym przekazem kórnickim a dotychczas znaną wersją przywileju rawskiego uzasadniają, jak sądzę, dostatecznie ponowną obecną jego publikację (Aneks II).

Aneks

*I. Laudum panów ziemi rawskiej, sochaczewskiej i gostynińskiej o jurysdykcji sądów grodzkich i dylacjach*²²

Rawa, 9 kwietnia 1489

Or.: nie znany.

Kop.: Biblioteka Kórnicka, rkps 821, k. 1 - 1v.

(k. 1) Magnifici et generosi domini terrarum Rawensis, Sochaczewensis et Gostinensis^a constituerunt et laudaverunt omnibus et singulis terrenis predictarum terrarum articulos infrascriptos per ipsos unanimiter tenendos et pro iure ipsis observandos iuxta libros terrestres et castrenses in prefatis terris contentos et prout laci^us prefati articuli obloquentur in actis dictis o m y l n e ante acta Rawe feria quinta proxima ante dominicam Ne longe anno Domini M^o CCCC^o LXXXIX° (9 IV 1489). (1) Primus, si quis quod absit publicam stratam regalem mercatoribus et universis negociatoribus violenter dispencerit bonaque eorum disgregaverit aut ea violenter rapuerit. Secundus, si unus alterius domum violenter invaserit violenciamque sanguine sive vulneribus lividis conspexerit aut notificaverit. Tercius, si quis virginem sive mulierem violenter oppresserit oppressaque villis sive personis propriis signa violencie clamore notificaverit. Quartus, si unus alterius bona quodabsit succen-

s. 35 - 45; tenże, *Spór o sukcesję mazowiecką 1462 - 1468*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego, seria I, 1970, z. 72, s. 27.

²⁰ *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, wyd. A. Sokołowski i J. Szuj-ski, Monumenta Medii Aevi Historica, t. II, Kraków 1876, nr 192, s. 215 - 218.

²¹ *Iura Masoviae terrestria. Pomniki dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego*, t. I (1228 - 1471), oprac. J. Sawicki, Warszawa 1972, nr 110, s. 203 - 208.

²² Autor dziękuje p. prof. dr. hab. L. Łysiakowi za pomoc w kolacjonowaniu niniejszego laudum.

derit sive exurerit. Item si contingat, quod unus alium preter iura ipisus^b violenter de possessione expulerit, aut si que domina de dothalicio sive crinali expulsa fuerit, aut si frater germanus fratrem in possessionem equalem mittere noluerit capitanei locorum prefatorum taliter oppressos sive expulsos ad possessionem restituant pro iniuriisque iure terrestri experiscantur. Item nulle (k. 1v) Item nulle^c alie cause in prefatis iudiciis castrensibus iudicentur aut inscribantur sive acticentur acticateque et inscripte nonnisi ad decursum unius anni robur habebunt et firmitatem. Infraque unum annum ad libros terrestres tarrarum prefatarum introducantur per iudicesque terrestres iudicentur, decidentur.

(2) Item statuerunt, laudaverunt et approbaverunt quod quicumque habent iura dilacionis, conservantes ipsa iura illesa, habebunt duo nye-st a n e; tercium terminum vera infirmitate aut pro maiori reponendos et semel solucio recognita sub pena sex marcarum videlicet medij octavi grossi acticata et inscripta pro primo termino sub pena quinquaginta. Semel pignoracio sub alia pena quinquaginta. Semel intromissio sub alia pena quinquaginta. Alia forti manu regali sub alia pena quinquaginta.

(3) Item statuerunt, laudaverunt et approbaverunt quod quicumque se iure opponit contra quascunque personas in termino coram iudicio in terminis sequentibus proximis ius ponat preterquamvis excusationem et difficultatem. Secus faciens causam suam perdet et ammittet.

Ad mandatum domini Thome Sathkowszky.

^a W rkps.: Gostinenses.

^b Pierwotnie ipsum.

^c Powtórzone.

II. Przywilej Kazimierza Jagiellończyka dla ziemi rawskiej

Rawa, 7 grudnia 1462 r.

Or.: nie znany.

Kop.: 1) Biblioteka Kórnicka, rkps 821, k. 7v - 10v, 2) Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, Teki Naruszewicza.

Druk: 1) Codex epistolaris saeculi quinti decimi, t. I, nr 192, s. 215 - 218 (na podstawie kopii 2), 2) Iura Masoviae terrestria, t. I, nr 110, s. 203 - 206 (na podst. druku 1).

Uwaga: za podstawę wydania przyjęto kopię 1; odmienne lekcje w kopii 2 (druk 1 i 2) zaznaczono w przypisach.

Privilegium ducatus Mazovie et presertim terre Rawensis

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Dominator omnium, cuius oculus penetrat universa, et qui cognitor est universorum in rebus humanis, quas caduca oblivio delere consuevit, et memoria rerum^a remaneat, apices^b litterarum alti consilii providencia ordina[vi]t, quorum presidio rerum ordinationes, gesta et acta^c universi conservatur. Proinde nos Kazimirus Dei gratia rex Polonie, necnon terra-

rum Cracovie, Sandomirie, Siradie, Lancziczie ^d, Cuyavie, magnus dux Lythwanie ^e, Rus[s]ie, Pru[s]sie, necnon Culmensis, Causbrigensis[s] ^f, et Pomoranie ^g terrarum heres et dominus significamus tenore presencium, quibus expedit universis presentibus et futuris horum noticiam habituris, quod ^h de benignitate excelencie ⁱ regalis universos subditos nostros favoribus ^j, iusto presidio et libertatibus prosequi, amplecti et atollere ^k originalique instructu (s) ^l inclinamur, ad illorum tam profectus accomoda utilitates et tutelam uberius satagimus, qui erga nos et regnum (k. 8) nostrum fervidiori cordis ferventur affectum ^m. Cum ⁿ itaque ducatus Mazovie, et signanter Rawensis, deficientibus legitimis heredibus, ad nos veluti ^o legitimum dominum, iustum et verum regem Polonie, dominum et heredem naturamque et sortem ac corpus Regni Polonie, iuste legitime ^r iudicialiter vera successione et devolutione, a qua ^s priscis temporibus munificentia et liberalitate predecessorum nostrorum exciderant, redierant ^t, ac barones, proceres, nobiles, op[p]idani ceterique ducatus prefati ^u vassalli, nos in eorum regem, dominum et heredem concordi et unanimi voce ^v susceperunt, fidelitatisque iuramentum prestiterunt; predictis et aliis pluribus evidentibus et legitimis respectibus persuasi ^w, admoniti et inducti communicato ^x prelatorum, baronum ceterorumque consiliariorum ^y nostrorum ac de eorum expressa voluntate ^z, approbacione et consensu, prefatorum baronum, procerum, terrigenarum, op[p]idanorum et omnium incolarum ducatus prefati benivolenciam ^{aa}, iustam et spontaneam dedicionem, subiectionem et obediencie ^{ab} accepimus, assumpsimus et in Dei nomine assumamus ^{ac} et acceptamus, ducatumque predictum Regni Polonie ^{ad} redintegramus, reunimus ^{ae}, conficiamus ^{af}, consolidamus, appropriamus ^{ag}, invisceramus et incorporamus et ad usum participationem omnium iurium, bonorum ^{ah}, libertatum et prerogativarum ^{ai} (k. 8v) quibus prelati, nobiles, Regni Polonie barones hactenus potiti sunt, admittimus ^{aj}, committimus et includamus ^{ak}, promittentes ^{al} pro nobis, heredibus et successoribus nostris ac universo Regno Polonie, quo predictum ducatum, terram et dominium atque barones, proceres, nobiles, terrigenas ^{am}, oppidanos cuiuscunque status ^{an}, condicionis homines existant, hactenus in illis ^{ao} commorantes et in futurum commoratueros, favore, gratia, benivolencia et affectione regali prosequemur et contra ^{ap} quascunque adversitates, impugnaciones quorumcunque hominum illis prestabimus, veluti fidelibus et subditis nostris, regalem assistenciam et defensam, nec illos aut ducatum predictum a corpore et integritate Regni nostri Polonie abrumpi scindique paciemur. Promittentes ^{ar} insuper pro nobis et heredibus ^{as} successoribus nostris, quod prefatos barones, proceres, nobiles et op[p]idanes atque singulos incolas ducatus nostri predicti Rawensis, in iuribus, libertatibus, bonis ^{at} et munimentis eorum, que a principibus, regibus et dominis ducatus predicti optinuerunt ^{au}, conservabimus, fovebimus et defendemus nec unquam violabimus aut violari quemlibet ^{av} permittemus. Item ^{aw} omnes barones, nobiles, op[p]idanos

ducatus predicti in ius, condicionem et proprietatem Regni Polonie translato et reasumptos, ac etiam prosequemur prerogativa, (k. 9) quod dignitates^{ax} et officia nulli extraneo ac forensi^{av} secundum observanciam aliarum terrarum regni nostri conferremus, ac eundem ducatum^{az} in suis antiquis gadibus, limitibus et terminis conservabimus, tuebimur et defendemus. Item^{ba} dignitarios, barones et terrigenas pro quibuscunque causis ex dicto ducatu ad alium districtum, iuxta eiusdem regni nostri observanciam non evocabimus, nec evocare^{bb} permittemus, sed^{bc} dignitarii et officiales ducatus predicti omnes causas parvas^{bd} et magnas dictum^{be} ducatum concernentes, annis singulis, quatuor vicibus, iuxta consuetudinem et morem^{bf} ibidem tentum et observatum, terminabunt, tractabunt, diffiniant^{bg} et plenarie iudicabunt, quibus licebit causas vero gravioris^{bh} determinacionis iuxta eorum velle ad nos remittere et ad nostrum adventum prorogare, suspendere aut^{bi} differre^{bj}. Ut autem nostre liberalitatis, equitatis et iusticie^{bk} in his subiectionis eorum et nostre acceptacionis felicibus dante Domino primiciis sentiant^{bl} in universos et quemlibet eorum effusam gratiam et dextram, penam^{bm} dictam vulgariter y e d n a n e^{bn} scilicet quindecim grossos, ac daciā nuptialem vulgariter s z w a d z e b n e^{bo} nuncupatam veteri^{bp} institucione tollimus, deponimus, et de regia^{bp} munificencia abrogamus, ac solucionem illarum^{br} perpetuis temporibus resolvimus, dimittimus et relaxamus, nullo unquam tempore^{bs} nos et successores nostros Regni^{bs} Polonie ex quacunque causa aut occasione instituentes aut imponentes^{bt}, (k. 9v) iuramentorumque^{bu} in causis quibuscunque iudicialibus formam, ordinem, modum et rotham iurantibus et eorum^{bv} testibus quibuscunque, ministerialis iuxta morem in regno nostro tantum, dicet et pronunciabis, penasque^{bw} in iudiciis, alias iudiciales ex antiquo ibidem solvi consuetas similiter dabunt et solvent, videlicet penam dictam, p y a c z d z e s a t h^{bx}, quinquaginta grossorum, ^{by} duntaxat penam vero sex marcarum, septem cum medio grossorum^{by}, penamque^{bz} n y e s t a n e etiam septem^{bz} grossorum et non plus persolvent, qui autem exempti sunt ab huiusmodi penarum solutione, hos circa iura^{ca} eorum conservabimus et conservare^{cb} volumus inviolabiliter et inconcus[s]e^{cc}. Preterea^{cd} de liberalitatis, equitatis et iusticie prefate nostre^{ce} consuetudinem, ordinacionem^{cf} et legi divine contrariam et successionem^{cg} filiarum nobilium indebitam et^{ch} repugnantem, similiter deponimus, abrogamus, atque perpetuis temporibus resolvimus et relaxamus. Cum^{ci} enim iussu Domini, homo si fuerit mortuus^{cj} absque filio, ad filiam transibit hereditas^{ck}; de consilio prelatorum et^{cl} baronum nostrorum regni nostri et^{ch} similiter baronum et^{cm} consiliariorum, procerum et terrigenarum ac^{cn} nobilium ducatus prefati annuentes^{co} a voluntate et consensu a postulacione speciali, decernimus^{cp} ac presentis litere patroocinia volumus^{cr} observari, quod deficientibus filiis^{cs} nobilium, ad filias iuxta regni nostri observanciam, hereditates, possessiones, ville et quecunque^{ct} bona mobilia sive immobilia, vera et

legittima successione, veteris^{cu} institutione prefata penitus cassante^{cv}, transire, devolvi^{cw} totaliter et sine aliqua diminucione debebunt. (k. 10) Item favore^{cx}, gratia et singulari affectu^{cy} consuetudines et observancias, quibus^{cx} barones alias^{da} proceres terre prefate fuerunt^{db} onerati, videlicet quod casu intervenienti ducem^{dc} terre illius captivum redimere, atque ad empcionem, comparacionem terram quamcunque^{dd}, ac similiter bonorum, terrarum, sive districtuum redempcionem contribuere debebant sive obligabantur, similiter deponimus abrogamus ac perpetuis temporibus resolvimus et relaxamus. Item^{de} titulus^{df} honorem et terram quamlibet vehementer nobilitat^{dg} et secundet, volumus, ut titulo nostro citaciones in scripto et^{dh} sub sigillo nostro dantur et^{di} per ministerialem citandis et ad iudicium evocandis^{dj} dirigantur fideliter, iuxta eiusdem regni nostri observanciam et consuetudinem, notariusque^{dk} terrestris pro quolibet acto^{dl} et inscripcione totiens quotiens id fieri contingat, uno medio grosso sit contentus^{de}. Item^{dm} promittimus, quod nullam exactionem novam in ipso ducatu imponemus et instituemus, nec nos^{dn} ad aliquas institutiones^{do} inconsetas vel exacciones stringemus, ar[c]tabimus aut compellemus, salvo hoc, quod kmethones^{dp} universi ducatus prefati, iuxta consuetudinem regni nostri de quolibet manso nobis et successoribus nostris^{dr} per duos grossos et^{ds} de quolibet medio manso unum grossum contribuere^{dt} erunt astricti^{du}. Deinceps^{dv}, ut inter subditos regni nostri^{dw} et ducatus predicti nostri sic convincti^{dx} omnis differentia, diversitas et iniuria^{dy} aboleatur et abrogetur, volumus, ut kmethonibus^{dz} quibuscunque de nostris villis regalibus, ad villas terrigenarum^{ea} et e converso, iuxta consuetudinem regni nostri, videlicet uni kmethoni quolibet anno licitum sit transire (k. 10v) et se cum bonis suis transferre libere, non etiam^{eb} ad fungienum ab^{ec} hoc habeant licenciam, sed profugus^{ed}, si in regno repertus fuerit^{ee}, ad dictum ducatum, ut^{ef} viceversa de ducatu ad regnum, quacunque condicione non obstante^{eg} facto debito ordine, iuxta eiusdem regni^{eh} constitutionem. Postremo si^{ei}, quod Deus auferat, barones, proceres, terrigenas^{ej} ceterosque subditos ducatus memorati, quacunque adversitate vel impugnacione, hostes nostri aliqua dampna, inco[m]moda vel iacturas in bonis et possessionibus eorum incurrere contingerit, extunc de nostris bonis regalibus^{ek} passis satisfacere, et eos contentos et indampnos^{el} reddere, eisque regalem assistenciam et defensam patrari^{em} promittimus, spondemus e pollicemur, de nostra munificencia regali, de^{en} libertate speciali, promittentes^{eo}. Harum^{ep} quibus sigillum nostrum presentibus^{er} est subappensum testimonio litterarum. Actum in op[p]ido nostro Bawa feria tertia in vigilia Conceptionis Sancte Marie Virginis anno Domini 1462 [7 XII 1462]^{eu}. Presentibus reverendis in C[h]risto patribus dominis Johanne Wladisla[wiensi]^{ev} regni Polonie cancellario, Andrea Posznaniensi [episcopis], Sandzywagio de Lazenycze Siradiensi, Johanne de Cosczyelec Iuniwladislaviensi, Andrea Odrowasz Leopoliensi pallatinis, Johanne de Rithwany marsalco,

Jacobo de Dabno vicetezaurario, Stanislao Szydłowiczky Szarnowyensi castellanis, Petro Dunin de Prachnowycze subcamerario Sandomiriensi et aliis quampluribus testibus circa premissa fidedignis. Datum per manus eiusdem reverendi patris domini Johannis episcopi Wladislawiensis, cancellario sincere nobis dilecto (s) ^{eu}.

^a eorum. ^b apices. ^c actus. ^d lancitie. ^e lithuanie. ^f brak.
^g kop. 1. Pomorawie (s). ^h quomodo etsi. ⁱ excellentiae nostrae. ^j favoribus gratiis. ^k attollere naturali. ^l instinctu. ^m ferruntur affectu. ⁿ kop. 1 na marg.: § ducatus Mazowie nos in regnum suscepimus. ^o velut. ^p brak. ^r legitime et. ^s a quo. ^t redierunt. ^u kop. 1 prefata. ^v voto. ^w kop. 1 perswasi. ^x communi. ^{y-y} nostrorum consilio et de eorum. ^z kop. 1 na marg.: § de voluntate terrigenarum subiectionem assumpsimus. ^{aa} benivolam. ^{ab} kop. 1 obedience. ^{ac} assumimus. ^{ad} poloniae perpetuo. ^{ae} kop. 1 reuimus. ^{af} consociamus. ^{ag} kop. 1 na marg.: § ducatum predictum Regni Poloniae appropriamus. ^{ah} honorum. ^{ai} kop. 1 na marg.: § et ad usum omnium iurium, bonorum admittimus. ^{aj} brak. ^{ak} committimus, annectamus et includimus. ^{al} kop. 1 na marg.: § nobiles in favore regali prosequamur. ^{am} brak. ^{an} status vel. ^{ao} villis. ^{ap} kop. 1 na marg.: § contra adversitates prestabimus defensam. ^{ar} kop. 1 na marg.: § in iuribus conservabimus. ^{as} nobis, haeredibus et. ^{at} litteris. ^{au} obtinent. ^{av} quomodocunque. ^{aw} kop. 1 na marg.: § in ius regni Poloniae reasumpsimus. ^{ax} kop. 1 na marg.: § dignitates nulli extraneo conferemus. ^{ay} nulli forensi aut extraneo. ^{az} kop. 1 na marg.: § in antiquis limitibus. ^{ab} kop. 1 na marg.: § de ducatu ad alium districtum non evocabimus. ^{bb} evocari. ^{bc} kop. 1 na marg.: omnes causas iuxta consuetudinem iudicabunt[ur]. ^{bd} kop. 1 parwas. ^{be} eundem. ^{bf} kop. 1 skreślone modum. ^{bg} diffinient. ^{bh} liceat causus gravioris. ^{bi} et. ^{bj} po differre fragment nie występujący w kop. 1: In electione iudicis et subiudicis, consuetudo regni nostri servabitur videlicet, ut tres eligantur, et unus, qui arbitrio nostro potior et magis idoneus visus fuerit, in indicem aut subiudicem praeficiatur. ^{bk} libertatis et aequitatis, iustitiaque. ^{bl} sentiant. ^{bm} kop. 1 na marg.: § yednane, szwadzebne, etc. ^{bn} jednane. ^{bo} swadziebne. ^{bp-bp} institutione, ac praetium pithane tollimus et deponimus et regia. ^{br} illorum. ^{bs-bs} Per nos et successores nostros reges. ^{bt} instituenda vel imponenda. ^{bu} kop. 1 na marg.: § rotham. iuramentibus. ^{bv} brak. ^{bw} kop. 1 na marg.: § penas dabunt. ^{bx} pianthdziesianth. ^{by-by} brak; kop. 1 na marg.: § sex(s)marce nyestane. ^{bz-bz} niestane vulgariter nuncupatam etiam septem cum medio. ^{ca} kop. 1 na marg.: § iura conservabimus. ^{cb} conservari. ^{cc} po inconcussae w kop. 2: Ministerialis ab ostensione vulnerum et conspectione eorum quomodocunque et quotienscunque id fieri contingerit, uno grosso debet fieri contentus. ^{cd} kop. 1 na marg.: § consuetudinem contrariam successionis indebitis(s). ^{ce} nostrae favore. ^{cf} ordinem. ^{cg} Successioni. ^{ch} ac. ^{ci} kop. 1 na marg.: § ad filiam hereditas. ^{cj} mortuus fuerit. ^{ck} haereditas; dominicis intendentes praeceptis. ^{cl-cl} baronum regni nostri ac. ^{cm} brak. ^{cn-cn} consiliariorum, terrigenarum, procerum et. ^{co-co} annuentes eorum voluntati et consensui ac postulatione. ^{cp} kop. 1 na marg.: § patrociniā observari. ^{cr} patrociniū volumus perpetuo. ^{cs} kop. 1 na marg.: deficientibus filiis ad filias bona devolui debebunt. ^{ct} quaecunque alia. ^{cu} kop. 1 veteris. ^{cv} cessante. ^{cw} et devolvi. ^{cx} item ex favore. W kopii 2 przed Item ex favore fragment: Item cum titulus regni honorem et terram quamlibet vehementer nobilitet et secundet, volumus, ut titulo nostro citationes in scripto sub sigillo nostro dentur, per ministerialem citandis et ad iudicium vocandis di-

rigantur fideliter, iuxta eiusdem regni observantiam et consuetudinem, notariusque terrestres pro quolibet actu et inscriptione totiens, quotiens id fieri contingat, uno medio grosso sit contentus. Dum autem terras Maioris Poloniae, quibus ipse ducatus perpetuo et semper cohaerebit, ad arma consergere contingat, hasta solutione effectualiter habita, debebunt, tenebuntur et obligabuntur, ita tamen hasta solutione effectualiter habita, debebunt, tenebuntur et obligabuntur, ita tamen, quod quolibet eorum iuxta privilegia ducum et prout tempore eorum servierunt, etiam semper eo modo et ordine sint astricti. W *kop. 1 na marg.*: § consuetudines et observationes scilicet regem, ducem redimere, ademptionem terre, deponimus. ^{cy} affectione. ^{cz} quibus alii. ^{da} barones et. ^{db} furent. ^{dc} interveniente dictae. ^{dd} ferrarum quarumcunque. ^{de-de} *fragment* Item titulus >< sit contentus w *kop. 2 występuje przed* Item ex favore, gratia... Zob. *wyż. przyp. cx.* ^{df} cum titulus regnis; *kop. 1 na marg.*: § titulo nostro et sigillo citationes dantur per ministerialem. ^{dg} *kop. 1 nobilitate (s).* ^{dh} brak. ^{di} dentur ^{dj} vocandis. ^{dk} *kop. 1 na marg.*: § notarius terrestres. ^{dl} actu. ^{dm} *kop. 1 na marg.*: § nullam exactionem imponemus. ^{dn} eos. ^{dp} *kop. 1 na marg.*: § kmethones de Mazovia duos grossos solvent. ^{dr} nostris successoribus. ^{ds} brak. ^{dt} contribuere, solvere et respondere. ^{du} *po astricti w kop. 2 fragment*: Insuper dicti barones et proceres, et quilibet eorum, iuxta privilegiorum ordinationem et concessionem a duobus obtentas et obtenta poenas luendas solvent et solvere debebunt, nec ab eis inconsuetas poenas, et iuribus sive litteris eorum derogantes exigemus, aut exigere quomodolibet permittemus. ^{dv} *kop. 1 na marg.*: § iniuria abrogatur. ^{dw} brak. ^{dx} nostri praedicti sic connecti. ^{dy} diversitas, molestia, iniuria. ^{dz} *kop. 1 na marg.*: kmetho unus de villa debet transire. ^{ea} *kop. 1 terregenarum.* ^{eb} libere transferre, non tamen; *kop. 1 na marg.*: kmetho non debet fugere. ^{ec} ob. ^{ed} *kop. 1 na marg.*: kmetho profugus de regno et e converso de ducatu restituendus. ^{ee} fuerit repertus. ^{ef} brak. ^{eg} contradictione non obstante restituendus erit. ^{eh} regni morem et. ^{ei} *kop. 1 na marg.*: § si aliqua dampna hostis nobilibus ducatus fecerunt quibus dominus rex debet satisfacere et defendere promittit. ^{ej} barones et terrigenas. ^{ek} regalibus dampna. ^{el} indemnes. ^{em} praestare. ^{en} et. ^{eo} per praesentes. ^{ep} horum. ^{er} brak. ^{es} brak. ^{et} virginis Mariae. ^{eu-eu} brak. ^{ev} *kop. 1 Wladislaw.*

